

עיתונות 'צהובה' ומסעי צלב עיתונאיים: 'דאר היום' ופרשת רופין

עוזי אלידע

מבוא

בסוף אוקטובר 1923 פתח העיתון הירושלמי דאר היום במסע צלב עיתונאי נגד ד"ר ארתור רופין, מנהל מחלקת ההתיישבות של ההנהלה הציונית. מסע הצלב חולל סערה ציבורית גדולה בארץ, נמשך בגלים במשך כשנה והסתיים במשפט דיבה שנמשך עד אפריל 1926. דאר היום היה יחיד במערכה; מולו ניצבה רובה של העיתונות העברית הארצישראלית היומית והשבועית, החל ביומון המתחרה הארץ והשבועונים הפועל הצעיר וקונטרס, וכלה ביומון דבר, שמיד עם הופעתו, ביוני 1925, הצטרף גם הוא להגנת רופין. העימות בין דאר היום ליריביו היה פוליטי, חברתי, כלכלי ותרבותי, והתנהל הן בזירה המקומית הארצישראלית והן בזירה הבינלאומית.

ב־1919 ניהל דאר היום מאבק נגד ועד הצירים ומנהיגו מנחם אוסישקין. הוא גינה את השתלטות העולים החדשים על הנהגת היישוב ודרש עמדות כוח לילידי הארץ. העיתון, שזוהה עם קבוצת בני בנימין של אנשי המושבות הוותיקות ועם הקהילה הספרדית בארץ, תמך ביוזמה חופשית והתנגד למפלגות הסוציאליסטיות ולאנשי המרכז, כמו אוסישקין וחבריו, שחברו אליהם. העימות החריף ב־1920 על רקע השתלטות גוש המרכז-שמאל על אסיפת הנבחרים והוועד הלאומי. בשנה זו התעצם העימות התקשורתי בין דאר היום להארץ והשבועונים הסוציאליסטים שתמכו בגוש המרכז-שמאל.¹

במקביל תמך דאר היום בסיעת השופט העליון האמריקני לואי ברנדייס, שדרש להרחיב את הסוכנות היהודית ולכלול בה גם לא ציונים, ולכנות בארץ ישראל חברה וכלכלה של יוזמה חופשית קפיטליסטית. בקיץ 1923, ערב הקונגרס הציוני הי"ג, חבר ברנדייס לקבוצתו

1 על ההקשר הפוליטי של מאבקי דאר היום בוועד הצירים ובאסיפת הנבחרים ראו, יגאל דרורי, 'עמדותיו של דאר היום מהיווסדו ועד סוף 1924', הציונות, חוב' יב (1987) (להלן: דרורי, עמדותיו), עמ' 151-141.

של חיים וייצמן ופעל נגד אוסישקין וחבריו. דאר היום תמך בברנדייס ובווייצמן, תקף את הארץ והשבועונים הסוציאליסטים שתמכו ביריביו, והביע את שמחתו לאחר ניצחונם בקונגרס הציוני.² העיתון ראה בכך ניצחון של האידאולוגיה הימנית-ליברלית וכישלון האידאולוגיה של יריביו, שתמכו בהתערבות ממסדית מתוכננת בחיי החברה והכלכלה, בפעילות שיתופית ובאחריות קולקטיבית.³ למאבק של דאר היום ביריביו היה גם ממד תרבותי סגנוני. הארץ, הפועל הצעיר, קונטרס ואחר כך דבר, ראו עצמם כמייצגים עיתונות 'הגונה', רצינית, מאופקת ואחראית, כנגד עיתונות ההמון הצעקנית, הסנסציונית והספקטקולרית. ניצחונם של וייצמן וברנדייס בקיץ 1923 אמור היה למתן את פעילותו התקשורתית של דאר היום, מה גם שאויבו המושבע של העיתון, מנחם אוסישקין, לא הצליח להיבחר להנהלה הציונית. לפיכך רבה הייתה ההפתעה כאשר חודשיים אחרי הניצחון בקונגרס הציוני, בסוף אוקטובר 1923, פתח דאר היום בהתקפה תקשורתית חזיתית נגד ארתור רופין. במאמר זה אני מתמקד בניחוח השיח התקשורתי שיזמו עורכי דאר היום בשיתוף פעולה עם גורמים אחרים ביישוב המקורבים להם, כמו קבוצת בני בנימין, נגד ארתור רופין ובאמצעותו נגד הקבוצה המרכזית-שמאלית והעיתונים שתמכו בה. ז'נר השיח העומד במרכזו של מאמר זה הוא מסע צלב עיתונאי. אין הכוונה לעימות פולמוסי המתפתח בצורה ספונטנית בין קבוצות פוליטיות שונות, אלא למסע מתוכנן היטב, רב שלבי ומורכב מסדרת מאמרים חוזרים תגובה עתידית של היריב. מסע הצלב העיתונאי דומה למסע מלחמה העושה שימוש באסטרטגיות ובטקטיקות מגוונות לקידום מהלכים תקשורתיים במרחב הציבורי.⁴ ההתקפה על ארתור רופין מעל דפי דאר היום לא הייתה תוצר של התדרדרות לא מתוכננת, ולא רצף של עימותים פולמוסיים ספורדיים וספונטניים, אלא מסע מתוכנן מראש. קודם לחודש אוקטובר 1923 לא היה סכסוך בין דאר היום לרופין והוא לא הותקף מעל דפי העיתון. התקפת הפתע תוכננה בידי עורכי העיתון כחלק ממאבק כלכלי ופוליטי של קבוצת בני בנימין. בעלי בריתה של קבוצה זו, וייצמן וברנדייס, זכו בניצחון מרשים בקונגרס הציוני ה"ג, אבל השליטה על המוסדות הפוליטיים והכלכליים ביישוב נשארה בידי אנשיו של אוסישקין ובעלי בריתו בתנועת העבודה. מי שגילם שליטה זו בארץ יותר מכול היה מנהל מחלקת ההתיישבות של ההנהלה הציונית ארתור רופין.

2 לקראת הבחירות לקונגרס זה חברו אנשי דאר היום לסייעת וייצמן, ודרשו לסלק את אנשי המנגנון הגלויים והמושחתיים ולהציב בראש התנועה הציונית את ילדי הארץ. המאמרים כונסו בחוברת 'קולה של ארץ ישראל' שהופצה בין חברי הקונגרס. דרורי, עמדותיו, עמ' 151-156; 'ארץ ישראל והכנסייה', דאר היום, 27.7.1923, 29.7.1923, 30.7.1923. ראו גם, 'הכנסייה נגמרה, הבחירות להנהלה החדשה, אוסישקין לא נבחר', שם, 20.8.1923. איתמר בן-אב"י, 'רק צעד', שם, 21.8.1923-22.8.1923.

3 דרורי, שם, עמ' 152-155.

4 ז'נר מסע הצלב הופיע לראשונה בעיתונות ההמון האמריקנית של ג'וזף פוליצר ויליאם רנדולף הרסט. משפחת בן-יהודה עשתה בו שימוש בעיתונה הצבי/האור. ראו, עוזי אלידע, העולם בצהוב: לידת עיתונות ההמון הארץ-ישראלית, 1884-1914, תל אביב 2015 (להלן: אלידע, העולם בצהוב), עמ' 103-96.

'דאר היום' כעיתון המון

מאז הקמתו של דאר היום באוגוסט 1919 היה עורכו איתמר בן-אב"י. העיתון פנה לקהל הרחב עם כותרות בולטות, העדיף סיפורי פשע ואסונות, ושערוריות שבהן היו מעורבות דמויות מרכזיות בציבור הארצישראלי. הלוגו של העיתון היה תרגום של שם עיתון ההמון הלונדוני, הדיילי מייל (Daily Mail), שבו ראה בן-אב"י מודל לחיקוי.⁵ בן-אב"י היה רב ניסיון בהוצאה לאור של עיתונות המון. כבר בשלהי השלטון העות'מאני הוא ערך בפועל את עיתונו של אביו, הצבי, שהפך ליומון ב-1908 ושינה אחר כך את שמו להאור. במשך חמש שנים הוא ייצר יום-יום מידע חדשותי שעסק במעשי פשע ואסונות, במלחמות, בפולמוסים מרובי יצרים, ומסעי צלב שהתיימרו לחשוף שערוריות על דמויות מרכזיות ביישוב.⁶

החיפוש אחר הסנסציוני והספקטקולרי גרם ליריבו הפוליטיים לכנות את דאר היום עיתון 'צהוב'. בספטמבר 1920 פרסם ד"ר משה גליקסון, עורכו לעתיד של הארץ, מאמר חריף בהפועל הצעיר תחת הכותרת 'על העיתונות הצהובה'. גליקסון טען שבעולם המערבי קיימים כיום כמה סוגים של עיתונות 'צהובה': 'יש עיתון-חנות המוכר לקוראיו כל סחורה שהם רוצים בה. יש עיתון המרעיל בארות ברשות הרבים וממלא את הארץ שקר, חנופה ודמגוגיה גסה, ויש עיתון שנוח לו כפתגמו השנון של בלזק, לשים לפני קוראיו את בשר אביו לארוחת בוקר מלחדול לשעה קלה "לעניין" אותם ולגרות את עצביהם'. התייחסות בוטה זו הייתה רק הקדמה להתקפה חזיתית על דאר היום. גליקסון סבר שעיתון זה משלב את כל סוגי הכתיבה 'הצהובה': 'עיתון יש לנו בבירתנו הלאומית הנצחית, בירושלים, עיר הקודש ודאר היום שמו. לכאורה עיתון עברי הדוגל בשם תחייתנו הלאומית, ואולם תמה אני אם אף עיתון אחד משל הבונדאים ושאר שונאי ציון שבעולם הולך ומזיק מיום ליום לתעודתנו הלאומית והתרבותית כעיתון "העברי" ו"הציוני" הזה'.⁷

איתמר בן-אב"י סירב לקבל את הגדרת עיתונו כ'צהוב'. כבר ב-1920 כתב שהעיתון 'הטוב' הוא העיתון 'הבריא'. המודל לעיתון בריא היה לדעתו עיתונות ההמון המערב אירופית נוסח הדיילי מייל. בניגוד לעיתונות היהודית בניו יורק ובוורשה, שלא השתחררה מגלותיותה ועסקה בעניינים קטנוניים, ובניגוד לעיתונות הספרותית הרוסית שלא הבחינה בין הצורך לסקר חיי יום-יום לרצון לשקוע בדיון ספרותי משמים, העיתונות 'הבריאה' בארץ ישראל צריכה לעמוד על רגליה, לעסוק בסיקור חדשותי חי, ולהתרכז בנושאים 'החשובים באמת' ולא בקטנות.⁸

5 על מאפייני עיתונות ההמון והתפתחותה ראו, שם, עמ' 9-22. על הקמת דאר היום ועיצובו כעיתון

המון וכאנטי-תזה לעיתון הארץ, ראו, עוזי אלידע, 'עיתונות "צהובה" מול עיתונות "הגונה"', הדיון על דמות העיתונות העברית בשנות ה-20, קשר, מס' 26 (1999) (להלן: אלידע, עיתונות), עמ' 37-48. הנ"ל, 'מעיתון ממסדי לעיתון מסחרי: הארץ 1919-1937', קשר, מס' 29 (2001), עמ' 56-72.

6 על ראשיתו של עיתון ההמון העברי בארץ-ישראל ראו, אלידע, העולם כצהוב, עמ' 27-59.

7 משה גליקסון, 'על העיתונות הצהובה', הפועל הצעיר, 26.9.1920.

8 בן-אב"י, 'עיתונות בריאה', דאר היום, 2.8.1920.

החיבור שבין עיתון 'מודרני' ו'בריא' לעיתון ארצישראלי הודגש במאמר שפתח את גיליונו הראשון של דאר היום. במאמר זה ניכר השוני בין עיתון הארץ לדאר היום. סגנונו של הארץ היה יבש, שכלתני ותמציתי, ואילו דאר היום נטה לסגנון כתיבה רגשני, דרמטי ומלא פתוס. העיתון הכריז שאין הוא מיועד לקהל קוראים גלותי ולא לקהל העולים החדשים, אלא לקהל ילידי הארץ השואף לחיים בריאים ונורמליים,

שהרי רוצים אנחנו מתחת תכלת שמינו, מעל לראשי הררינו, אל נענוע ימינו ונחלינו, בין חרבות עברנו, בנייני עתידנו וליד גפנינו ותאנתנו, רוצים גם אנחנו לחיות את חיינו המאושרים חופשים מכל עקה חיצונית ומשחררים מכל השפעה גלותית האוכלת בבשרינו כל כך, אף פה, באדמת האבות; הן סוף סוף בקרב אחינו, בני גזעינו בילינו את מרבית ימינו, וכל זהר המזרח העברי-ערבי פשט בעורקינו וברמינו. למה איפה לא תהיה גם לנו במה משלנו, כלי מבטא להביע בו את דעותינו ורגשותינו, שדה פלוח שעליו נילחם מלחמותינו.⁹

הקבוצה המייסדת של דאר היום נמנתה עם ילידי הארץ: אשכנזים בני המושבות הוותיקות והערים, כמו אשר ספיר, אלכסנדר אהרנסון (אחיו של אהרן אהרנסון), פרץ דגן-קורנפלד, ישעיהו קרניאל (שחתם על מאמריו בשם 'עזמות'), ועובד בן-עמי (דנקר, שלמרות גילו הצעיר בלט בעיתון מראשיתו), ובני העדה הספרדית הוותיקה כמו שלמה קלמי, יצחק עבאדי ואברהם אלמליח. כפועל נהלה העיתון בידי בן-אב"י העורך הראשי, אהרנסון היה ראש הקבוצה המו"לית של העיתון, 'הסולל', ואשר ספיר שימש כמנהל העיתון.¹⁰

בניגוד לעיתון הארץ, שראה בעיתונאי ההגון חוקר מעמיק ומנהיג רוחני, סופר המשמש מצפן מוסרי לקוראיו, דימה איתמר בן-אב"י את העיתונאי ה'בריא' ללוחם אצילי, לאביר על סוס לבן המוכן לסכן את עצמו בקרבות אין ספור למען קוראיו. העיתונאי ה'בריא' שם לו למטרה להגן בכל מחיר על הציבור מפני ידו הקשה של הממשל, לחשוף מעשי עוול ושחיתות ולדאוג שהעבריינים יבואו על עונשם. פעילותו נתפסה כסוג של מלחמה הרוורשת אומץ והקרבה, בניגוד לפעילות העיתון ה'הגון' שנתפסה יותר כעבודה רוחנית, מעורנת וחסרת מאפיינים של גבורה והקרבה. אין פלא אפוא שלעתים הציב בן-אב"י בראש מאמריו את הכותרת 'אנו מאשימים', פרפרזה למאמרו של אמיל זולא ('אני מאשים'). במאמרים אלה ניסה בן-אב"י ליצור אנלוגיה בין המנגנון הצבאי והפוליטי הצרפתי, שהותקף בידי

9 'תכניתנו', דאר היום, 8.8.1919.

10 על הקבוצה המייסדת של דאר היום, ראו, בן-אב"י, עם שחר עצמאותנו: זיכרונות חייו של הילד העברי הראשון, ירושלים 1961 (להלן: בן-אב"י, עם שחר), עמ' 376-382; אהרון אבן-חן, 'איתמר בן-אב"י ו'דאר היום': זיכרונות והערכות', קשר, מס' 1 (1987), עמ' 55-64; גבריאל ציפרוני, 'רחוב הסולל: פליט סטריט' הירושלמי', קשר, מס' 10 (1991), עמ' 86-92. הקבוצה הוציאה גם שבועון באנגלית, פלסטיין וויקלי ובערבית, באריד אל-יום.

זולא על רקע פרשת דרייפוס, לבין מערכת המוסדות הציוניים רבת העוצמה וה'מושחתת' בארץ. בן-אב"י את עצמו כבן דמותו של זולא, סופר ועיתונאי אמיץ המוכן להקריב עצמו על מזבח הצדק והאמת.

מתחילת ימיו של דאר היום ראה בן-אב"י בניהול מסעי צלב את אחד מייעודיו המרכזיים של עיתון ההמון הארצישראלי, ושארף 'לטהר' באמצעותם את המנגנון הציוני ה'מסואב' והמסורבל, שמנה לדבריו בעיקר עולים חדשים שהחניקו את קולו של יליד הארץ. תפקידו של מסע הצלב היה להעביר לידי ציבור ילידי הארץ, האשכנזים והספרדים, את השליטה במוסדות, כמו אסיפת הנבחרים והוועד הלאומי. ב-1909 הוא תקף מעל דפי הצבי את מנהל 'כל ישראל חברים' (כ"ח), אלברט ענתבי, לאחר שפיטר את אחד המורים בבית ספרו. ב-15 מאמרים הטיח בו שורת האשמות של עריצות ושחיתות. התגייסות העיתון לעזרת מורה מפורסר ונגד אחד האנשים רבי ההשפעה ביישוב, תאמה את הדימוי הרומנטי של העיתונאי ה'בריאי', מעין רובין הוד מודרני המגן על החלש.¹¹ לאחר פרשת ענתבי לחץ בן-יהודה על בן-אב"י למתן את מסעי הצלב.

עם תחילת המנדט חזר בן-אב"י להשתמש בז'נר זה. בספטמבר 1920 הוא השתמש בכותרת 'אנו מאשימים' כדי לתקוף את ראש ועד הצירים ויושב ראש ההנהלה הציונית בירושלים, מנחם אוסישקין.¹² סדרת כתבות מתוכננת מראש פורסמה במשך שבועות רבים שבמהלכם נחשפו בהדרגה חוליי הממד ושחיתות המנהיג. הסדרה שנכתבה בסגנון פולמוסי תוקפני חוללה סערה והובילה לדו-קרב מילולי עם הצד היריב, שעורר עניין רב והגדיל את תפוצת העיתון.¹³

ההכנות למסע הצלב נגד רופין

בסתיו 1923 יצא איתמר בן-אב"י למסע התרמות עבור דאר היום. בדרכו לניו יורק עזר בפריס כדי להיפגש עם חיים וייצמן. בן-אב"י סיפר שבפגישה הוא דרש לסלק את ארתור רופין מתפקידו כראש מחלקת ההתיישבות של ההנהלה הציונית. חיים וייצמן הסתייג מדרישה זו וטען שדאר היום ותומכיו כבר באו על סיפוקם, שכן מנחם אוסישקין הועבר מתפקידו בבחירות האחרונות לקונגרס הציוני ה"ג. על כך ענה לו בן-אב"י שאוסישקין היה השלב הראשון במאבקו של העיתון הירושלמי נגד 'המשטר הישן' בהסתדרות הציונית. ארתור רופין הוא השלב הבא. רופין מסוכן יותר מאוסישקין, מכיוון שאוסישקין פעל בגלוי, בעוד רופין פועל במסתרים. העדות על המפגש בין השניים הופיעה במאמר שפרסם בן-אב"י

11 אלידע, **העולם בצהוב**, עמ' 103-96. ראו גם יוסף לנג, **דבר עברית: חי אליעזר בן יהודה**, ירושלים, יד בן-צבי, 2008, כרך ב, עמ' 240-237. לצד עיתונו של בן-אב"י ראו לציין את עיתון ההמון הספרדי, **החרות**, שפעילותו ביזום ובניהול מסעי צלב עיתונאיים לפני מלחמת העולם הראשונה הייתה נרחבת מזו של בן-אב"י, ראו שם, עמ' 150-167.

12 'אנו מאשימים', **דאר היום**, 26.9.1920.

13 על מסע הצלב נגד אוסישקין ב-1920-1921 ראו, אלידע, **עיתונות**, עמ' 42-48; **דרורי**, **עמדותיו**, עמ' 157-162.

בדאר היום כשבעה חודשים לאחר תחילת מסע הצלב נגד רופין, בסוף מאי 1924. וייצמן עצמו מעולם לא הכחיש את עצם המפגש, אבל כמה שבועות לאחר הפרסום טען במכתב לעורך הארץ, משה גליקסון, שאין לו מעורבות בפרשה. להערכתו הייתה זו הכחשה לא משכנעת שכן וייצמן היה קשור בברית עם קבוצת ברנדייס ואנשי דאר היום וגם אם הוא לא יזם את המהלך נגד רופין, היא שירתה בעקיפין את האינטרסים שלו מכיוון שהיא החלישה את יריביו בארץ.¹⁴

המפגש בין בן-אב"י לוייצמן סימן תחילתו של שלב חדש בסדרת מסעי צלב שניהל עיתונו של בן-אב"י נגד דמויות מרכזיות בהנהגה הארצישראלית. אירוע תקשורת זה נפתח בסדרת כתבות כנגד רופין ב-26 באוקטובר 1923 והסתיים בהגשת תביעת דיבה מצד רופין נגד דאר היום ובן-אב"י, שפסק דינו הסופי ניתן בסוף חודש אפריל 1926. במהלך שנתיים וחצי אלה יצר העיתון ספקטל תקשורתי עם כותרות סנסציוניות, עם עימותים דרמטיים בין גיבורים לאנטי-גיבורים ועם תפניות מפתיעות בעלילה. כמו מסע הצלב שניהל העיתון נגד אוסישקין ב-1920-1921, גם מסע צלב זה התנהל בציר המאבק בין העיתון ה'בריא' לעיתונות ה'הגונה'; בין תרבות ילידי הארץ לתרבות ה'גלותית' של העולים החדשים.

במהלך מסע צלב זה מצא עצמו דאר היום שחקן תקשורתי יחיד. כל העיתונים המרכזיים בארץ תקפו את עיתונו של בן-אב"י. היומון הארץ, שנערך מסוף 1922 בידי אויבו המושבע של בן-אב"י, ד"ר משה גליקסון, השבועון הפועל הצעיר ש-1923 ערך אותו יצחק לופבן, שלמד את רזי מקצוע העיתונות אצל בן-יהודה ובן-אב"י במערכת הצבי,¹⁵ ולצדו שבועון מפלגת אחדות העבודה, קונטרס, שהחל לצאת לאור ב-1919. לרשימת המתנגחים בדאר היום הצטרף ביוני 1925 אויב חדש, יומון הסתדרות העובדים דבר בעריכתו של ברל כצנלסון. במהלך מסע הצלב האשימו אויבי בן-אב"י את העורך הראשי של דאר היום שהוא משתמש בטכניקת הסנסציה כדי לקדם את האינטרסים של סיעת וייצמן וברנדייס נגד קבוצת אוסישקין ורופין שנבחר ליושב ראש ההנהלה הציונית. קבוצה זו נשענה על תנועת הפועלים ועל חלק חשוב במחנה המרכז הציוני, אולם בפרשת רופין חברו אינטרסים פוליטיים לאינטרסים כלכליים שהיו קשורים למאבק השליטה על סחר הקרקעות בארץ.¹⁶ בקיץ 1923 הגיעה לארץ הנדבנית האמריקנית מרים פלז, מראשי סיעת ברנדייס ובת זוגו של איש דאר היום, אלכסנדר אהרנסון. פלז תרמה לקופת העיתון באותו ביקור אלפיים ל"מ,¹⁷ אבל את עיקר כספה היא השקיעה בקניית אדמות לבני בנימין. תנועה זו שאיגדה

14 על פרטי המפגש ראו, בן-אב"י, 'אבעוועה', דאר היום, 30.5.1924. על מכתב וייצמן לגליקסון, ראו מכתב ד"ר חיים וייצמן לד"ר משה גליקסון, 20.6.1924, ארכיון ציוני מרכזי (להלן: אצ"מ), A107/122/.

15 מאיר חזן, 'פובליציסט מנפץ חלונות: יצחק לופבן עורך הפועל הצעיר', קשר, מס' 36 (2007), עמ' 82-70.

16 'שני עיתוננו היומיים', דאר היום, 9.6.1924. המחבר האנונימי מודה שמאחורי מסע הצלב מצויים גם אינטרסים כלכליים.

17 'מקורות הכסף של דאר היום', דבר, 29.11.1925.

את ילידי הארץ, ובעיקר את בני המושבות הוותיקות, הוקמה בפברואר 1921. אלכסנדר אהרנסון מונה לנשיאה ואיתמר בן-אב"י לסגן נשיא. למזכיר התנועה מונה כתב דאר היום הצעיר מפתח תקווה, עובד בן-עמי, שהחל לגלות כישורים של עסקן רב פעלים. אחת ממטרות התנועה הייתה לשמש כגוף מיישב לבני הדור השני של המושבות. לפיכך הפכה קניית קרקעות למטרתה המרכזית. מרים פלז, בהשפעת בן זוגה אלכסנדר אהרנסון, באה פעמים מספר לארץ כדי לקנות קרקעות עבור בני בנימין. בחודשים יוני-יולי 1923 היא סיירה ברחבי הארץ לבדיקת קרקעות לקנייה. מסע זה זכה לסיקור נרחב ומלא חנופה בדאר היום שהפך לשופר מרכזי של בני בנימין.¹⁸ בסופו של דבר לא יצא הרבה ממסע הקניות של מרים פלז, וחלק מהקרקעות שנקנו הועברו, לדברי איתמר בן-אב"י, לבעלותו הפרטית של אלכסנדר אהרנסון ומשפחתו.¹⁹ יישובי בני בנימין שהוקמו לבסוף, כמו השכונה בהרצליה ומאוחר יותר נתניה ואבן יהודה, מומנו ברובם הגדול מכספי אחרים (נמנה עמם הנדבן האמריקני נתן שטראוס).²⁰ עם זאת, בעקבות ביקורה הקימו בני בנימין ב-1924 שתי זרועות ביצועיות למימוש פעילות רכישת הקרקעות: בנק בני בנימין, שאמור היה לספק הלוואות בריבית נמוכה למתיישבים בשטחי האגודה, וחברת 'הנוטע' שנועדה לקניית קרקעות ולשתילה ולטיפוח פרדסים עבור משקיעים מהארץ ומחוץ לארץ.

עיתון דאר היום עודד את קניית הקרקעות עבור בני בנימין. אפשר שזהו הרקע למסע הצלב האגרסיבי שניהל העיתון נגד ראש מחלקת ההתיישבות של התנועה הציונית, ארתור רופין. רופין הקים ושלט בחברה הגדולה בארץ לקניית קרקעות, חברת הכשרת היישוב, שבלמה קניית קרקעות עבור המקורבים לבני בנימין, ואולי זה חלק מההסבר מדוע פתח העיתון בסוף אוקטובר 1923 במהלך שמטרתו הייתה לחסל את הקריירה הציבורית של רופין. מסע הצלב העיתונאי נגד רופין תוכנן בקפדנות. שמונה מאמרים פורסמו פעמיים בשבוע בדאר היום במשך חודש. כל המאמרים הופיעו ללא חתימת מחבר ונשאו את הכותרת 'אנו מאשימים'.²¹ הפרק הראשון הוגדר כהקדמה כללית והפרק האחרון היה מעין סיכום. מסע הצלב נוהל בידי חברי המערכת אלכסנדר אהרנסון, פרץ דגן-קורנפלד, ויששכר רב פראיר-דרורי שחתם על מאמריו בשם בר-דרורא.

18 ירושלים יום-יום: ההגיגה לכבוד 'ג' פלז', דאר היום, 17.6.1923-29.6.1923; 'קולה של ארץ-ישראל, ראיון מיוחד עם גב' פלז', שם, 13.7.1923.

19 בן-אב"י, עם שחר, עמ' 408-409. אהרנסון ופלז היו מעורבים בפרשה המכונה 'פרשת קרקעות זיתא', על יד טול כרם, שהביאה לפיטורי השופט המחוזי יוסף סטרומזה לאחר שנמצא אשם באישור מסמכים מזויפים במסגרת העסקה ממניעים פסולים. נתן ברוך, שופטים ומשפטים בארץ ישראל: בין קושטא לירושלים, 1900-1930, ירושלים 2008, עמ' 208-287.

20 ראו מחקרה של בתו של עובד בן-עמי על בני בנימין, ניצה וולטש, לשמור על הקיים, לבנות את החרב: בני בנימין 1921-1939, תל אביב 2000.

21 המאמרים הופיעו בגיליונות דאר היום ב-1923 בתאריכים: 26.10, 30.10, 1.11, 4.11, 14.11, 18.11, 23.11, 28.11.

בר־דרורא כתב את המאמרים.²² מעורבותו נחשפה במשפט הדיבה של רופין נגד דאר היום בידי האחראי לעיתון בזמן האירוע, משה בר־נסים. הלה ציין במפורש שבר־דרורא היה המחבר והוסיף שבישיבה של מערכת העיתון הביע חשש לפרסם את המאמרים מפני שלא היו מבוססים דיים על תיעוד. אבל בר־דרורא הודיע שהוא מקבל על עצמו את האחריות המלאה במקרה שתוגש תביעה משפטית.²³ לאחר עדותו של בר־נסים, האשים דבר את בר־דרורא בפחדנות על שלא פרסם את המאמרים תחת שמו ודרש ממנו הסבר. 'לא עת להתחבא עכשיו אחד מאחורי גבו של השני. יופץ האור על הכל והרע אולי יתוקן'.²⁴ בר־דרורא פרסם מכתב תשובה להאשמות בעיתון דבר והודה בפרסום סדרת המאמרים. הוא טען שחתם על המאמר הראשון בסדרה (כפי שהעיד גם בר־נסים), אולם מערכת דאר היום הסירה את שמו והחליטה לפרסם את הסדרה ללא שם מחבר.²⁵ לצד חשיפת שמו של בר־דרורא כמחבר הסדרה השתרבב גם שמה של מרים פלז, לאחר שדבר טען שהיא שילשה את משכורתו של בר־דרורא לשם כתיבת הסדרה. בר־דרורא הכחיש בתשובתו בדבר טענה זו מכול וכול, אולם הוא כנראה קיבל תגמול: ב־1924 מונה למנהל בנק בני בנימין, שמרים פלז תרמה כספים להקמתו.

מתכנני מסע הצלב הביאו בחשבון שפקודת העיתונות העות'מאנית מ־1908 הייתה עדיין בתוקף, ואפשרה למי שהוצאה נגדו דיבה בתקשורת, לתבוע את העיתון מפרסם הדיבה לדין פלילי ואזרחי.²⁶ העורך האחראי של העיתון נשא באשמה על פי החוק, ולכן הוסרו, החל ב־20 ביולי 1923, שמותיהם של בן־אב"י כעורך ראשי, של אברהם אלמליח כעורך אחראי, ושל אשר ספיר כמנהל העיתון. מי שנשא בתואר הבלתי ברור 'אחראי' היה משה בר־נסים, עוזרו הוותיק של אליעזר בן־יהודה לעריכת המילון שבעיתון נשא בתואר 'עורך טכני'.²⁷ הנהלת העיתון לא הסתפקה בהסרת שמותיהם, אלא דאגה לכך שבזמן פרסום הסדרה הם לא יהיו בארץ. איתמר בן־אב"י ואשר ספיר נסעו לחוץ לארץ לגיוס כספים עבור עיתונם, והעורך האחראי, אברהם אלמליח, יצא למסע הרצאות מטעם הקרן הקיימת לתוניסיה. בן־אב"י טען בהיתממות שהיה זה צירוף מקרים.

השלב הראשון במסע הצלב, אוקטובר-דצמבר 1923

סדרת ההתקפות על רופין החלה ב־26 באוקטובר 1923. המאמר הפותח שימש מעין הקדמה. טענת היסוד בו הייתה שבתנועה הציונית יש עסקנים ומדינאים המייצגים את

22 על פעילותו הפוליטית והתקשורתית של בר־דרורא ראו, יגאל דרורי, 'התארגנות המעמד הבינוני בארץ ישראל: ניסיונות להתארגנות פוליטית בשנות העשרים', קתדרה, מס' 144 (1987), עמ' 116-125.

23 עדות משה בר־נסים, 'משפט רופין נגד בן־אב"י', דאר היום, 27.11.1925.

24 בן־דור, 'ביעף', דבר, 29.11.1925.

25 'יד דרורי (פראייר) המכונה בר־דרורא, 'מכתבים למערכת', דבר, 8.12.1925.

26 'משפט רופין נגד בן־אב"י', דאר היום, 15.12.1925.

27 שם. על מינוי בר־נסים ל'אחראי' ראו עדויות בן־אב"י, בן־ציון רובינשטיין ובר־נסים, ישיבות 6-8, 'משפט רופין נגד בן־אב"י', שם, 20.11.1925, 22.11.1925, 25.11.1925 ו־27.11.1925.

'הסדר הישן', אנשים שצמחו בתנועה לפני המלחמה, ובהם בלטו מנחם אוסישקין וארתור רופין. מולם ניצבו מדינאים שייצגו את 'הסדר החדש', שנוצר בעקבות הצהרת בלפור, וייצמן וברנדייס. אנשי הסדר הישן הוגדרו כאנשים מושחתים שהשתמשו במשרותיהם כדי לעשות לביתם, להתעשר, בשעה שמצבו של היישוב הורע מיום ליום. העסקנים ששלטו בקופות הציבוריות חיפו זה על זה, 'יד רחצה יד והחנופה השתלטה על הארץ'. בכל השכבות והחוגים הייתה התמרמרות על העסקנים. העיתונות 'השמאלית', הארץ, הפועל הצעיר וקונטרס, העלימה עין, היא ידעה את האמת ושתקה. דאר היום החליט לתת פה לאילמים ולהעביר לפני הקוראים במגילות מגילות את המקומות המסואבים והכואבים שבגופינו החולה'. כל המאמרים התבססו, לדברי העיתון, על מסמכים, תעודות ועדויות של אנשים נאמנים. 'לא חרפות אלא עובדות. אנו מקווים שיעלה בידנו לתקן את הרקב והם יעזבו מרצונם את מקומם'.²⁸

ארבעה ימים לאחר פרסום ההקדמה עבר העיתון לעסוק בארתור רופין. הוא פתח בהתקפה על אורח חייו האישיים, והאשים אותו שהוא יהודי מתבולל, המעדיף לחיות הרחק מבני עמו במושבה הגרמנית בירושלים ולקיים בביתו אורח חיים גרמני הכולל חגיגת חג המולד וסילווסטר.²⁹ ארתור רופין תואר כעסקן אפור וחסר כישורים שהצליח לשמור על משרתו בשל התחברותו לאנשי הפועל הצעיר שאת פעילותם ההתיישבותית מימן המשרד הארצישראלי. דאר היום סבר שהמשרד הארצישראלי בהנהגת רופין היה כישלון מוחלט ולא תרם מאומה להתיישבות.³⁰

בפרקים הבאים תיאר העיתון את פעילות רופין באיסטנבול בזמן המלחמה והאשים אותו בשחיתות, במעילות ובעשיית הון אישי על חשבון כספי היישוב. הוא שם את ידיו על כסף רב לאחר שקיבל אישור להעביר כספים מחוץ לארץ ישראל בזמן המלחמה. את הכספים של יהודי אמריקה שהועברו אליו דרך הנמרק הניטרלית לא מיהר להעביר לארץ. הוא עיכב את הכסף באיסטנבול, עשה בו שימוש ספקולטיבי והרוויח הון רב מהריבית. את הרווחים שלשל לכיסו. הכותב תקף את רופין ותמה מי התיר לו לספסר בכסף, ומדוע כשהגיע הכסף לארץ הוא הופקד בבנק הפועלים דווקא.³¹

פרשה נוספת שבה הואשם רופין עסקה בעודפי כספים שהצטברו בקופות קרן קיימת לישראל (קק"ל) ברחבי העולם. החליט מי שהחליט לא להעבירם לארץ, אלא לקנות סחורות ולהעבירם לארץ. הסניף הגרמני של קק"ל קנה רהיטים, אבל הם היו מאיכות גרועה; חלקם נשברו בדרך והיתר נרקבים עד עצם כתיבת שורות אלה במחסני חברת עמילות המכס 'חירם' בחיפה. בארץ אחרת נקנו מראות מפוארות וגם הן נפגעו ברובן בדרך לארץ. היו גם משאבות מים שהגיעו לארץ ללא חלקיהן, מכונות כתיבה שהחלידו, ואפילו טורבינת רוח

28 'אנו מאשימים פרק א', שם, 26.10.1923.

29 'אנו מאשימים פרק ב: השחר של ד"ר רופין', שם, 30.10.1923.

30 שם.

31 'אנו מאשימים פרק ג', שם, 1.11.1923.

אחת שארתור רופין התעקש על קנייתה, אבל זו הגיעה ללא חלקי המנוע שלה. דאר היום התעניין לדעת כמה כסף הפסידה קק"ל מעסקות אלה וכמה הרוויחו המתווכים שבעזרתם נקנו הסחורות.³²

באמצע נובמבר 1923 עברה סדרת התחקירים לטפל בחברת הכשרת היישוב שהקים ארתור רופין עם אחרים ב־1909 לצורך קניית קרקעות בארץ. היחסים בין קק"ל להכשרת היישוב הוצגו בעיתון כתמוהים. קק"ל העדיפה את הכשרת היישוב על פני חברות נדל"ן אחרות, והכשרת היישוב עצמה נלחמה בגלוי בחברות נדל"ן אחרות, כמו 'חברה חדשה' של שינקין ושותפיו. פעילותה יצרה מונופול, פגעה בסחר החופשי של קרקעות בארץ וגרמה לייקור הקרקעות.³³

הכשרת היישוב התערכה גם בקניית קרקעות בדרום יפו (לימים חולון) להקמת יישוב לבני המעמד הבינוני. אבל גם כאן היא סילקה חברות מתחרות וסופה שקנתה את הקרקע במחיר מופקע, שגרם לייקור משמעותי של עלות הבנייה למתיישבים.³⁴ תהליך דומה התרחש גם בחיפה. עוד ב־1918, בעת קניית אדמות הכרמל, מנעה הכשרת היישוב מאנשים פרטיים לקנות את הקרקע במישרין מבעלי הקרקע, הגרמנים הטמפלרים. הקונים הפרטיים נאלצו לשלם לחברת הכשרת היישוב מחיר גבוה תמורת חלקת קרקע קטנה מהמובטח. כך נהגה החברה גם עם אנשי שכונת נווה שאנן וניסתה להתעמר גם באנשי שכונת בת גלים.³⁵ הפרק האחרון בסדרה היה מעין סיכום. העיתון הציג דרישות מההנהלה הציונית: (א) להסיר את מעטה החשאיות מעל קניית הקרקעות על ידי חברות ציבוריות, הגורמת לשחיתות מכיוון שאין ביקורת על כספים נכנסים ויוצאים. (ב) להודיע בפומבי מה גודלו של הרכוש הקרקעי ומה היה מחירו. (ג) להפריד את עסקי קק"ל מעסקי הכשרת היישוב ולפתוח את שוק הנדל"ן הקרקעי לתחרות. (ד) לאסור על פקידים ציונים לקשור קשרים עסקיים עם חברות פרטיות כמו הכשרת היישוב. בסיום המאמר הציב העיתון אתגר לארתור רופין: שיוכיח שהעיתון טועה או שיתבע אותו על הוצאת דיבה. דאר היום היה סמוך ובטוח שינצח במשפט זה.³⁶

ז'נר מסע הצלב שימש לא רק לסגירת חשבונות פוליטיים בין סיעות עוינות בהסדרות הציונית, אלא גם לקידום אינטרסים כלכליים. דאר היום יצא נגד המונופול של חברות הנדל"ן שהיו קשורות עם רופין ודרש לפתוח את שוק קניית הקרקעות הלאומי לתחרות חופשית. הדרישה לשקיפות בתהליך הקניית הייתה מנוגדת למה שראשי היישוב ראו כצורך ביטחוני לאומי: לשמור על עמימות שתאפשר המשך התפשטות היישוב היהודי בארץ.

32 'אנו מאשימים פרק ד', שם, 4.11.1923.

33 'אנו מאשימים פרק ה', שם, 14.11.1923.

34 'אנו מאשימים פרק ו', שם, 18.11.1923.

35 'אנו מאשימים פרק ז', שם, 23.11.1923.

36 'אנו מאשימים פרק ח: מעין סיכום', שם, 28.11.1923.

התגובות על מסע הצלב נגד ארתור רופין: 'דעת הקהל' הארצישראלית

התגובות על הסדרה היו חריפות. ד"ר גרנובסקי מקק"ל הכחיש את סיפור קניית הרהיטים, המראות, מכונות הכתיבה ויתר הסחורות בעודפי הכספים. ההנהלה הציונית גינתה את ההתקפה על רופין ושיבחה אותו.³⁷ העורך האחראי בדאר היום, אברהם אלמליח, סיפר שפנה אליו מזכיר הוועד הלאומי, שמואל טשרנוביץ, וביקש ממנו לחדול מיד מפרסום הסדרה בטענה שרופין יוצא למסע התרמות עבור התנועה הציונית וסדרת המאמרים תפגע במאמצי ההתרמה. לאחר התייעצות הסכימו אנשי דאר היום לחדול ממסע הצלב בתנאי שהוועד הלאומי יפרסם בעיתונות שמתנהלת חקירה כנגד רופין שתוצאותיה יפורסמו במלואן. דרישה זו נדחתה על ידי הוועד הלאומי והעיתון המשיך לפרסם את הסדרה.³⁸

משה גליקסון כתב בהארץ שסדרת המאמרים גרמה לו לצער ולבחילה. אבל 'הפובליציסט חייב לפעמים להיות גורף ביכין ברשות הרבים'. עם זאת תמה מדוע החליטו בן-אב"י וחבריו לפרסם את הטענות הללו דווקא בשעה שרופין איננו בארץ ואינו יכול ללמד זכות על עצמו. 'למה התנפלו עליו מעורפו דווקא בשעה זו כשארץ ישראל צריכה כל כך לו ולעבודתנו?'. לא הקנאה לאמת, ולא הרצון להילחם בריקבון היו הגורמים למסע הצלב, אלא סיבות אחרות לגמרי: 'רדיפה אחר סנסציה גסה, השתדלות לגרות את האינסטינקטים השפלים כדי לעורר את תשומת לב הקהל הלהוט אחרי "ספקטקל"'. גליקסון זיהה כאן בבירור אסטרטגיה ספקטקולרית-סנסציונית שנועדה לקדם את האינטרסים הכלכליים של קבוצת ספרדים על חשבון אינטרסים לאומיים.³⁹ במאמר אחר תקף גליקסון את בן-אב"י על שלא הסתפק בהכפשת ההנהגה הציונית בעיתונות העברית, אלא הוציא את דיבתה של התנועה בעולם הלא יהודי בעיתונו האנגלי פלסטיין ויקלי. קבוצת 'הסולל' הוצגה כמי שחתרה וערערה את המאמץ לחזק את התמיכה של דעת הקהל העולמית במטרות הציונות, ולפיכך הייתה אקט של בגידה באינטרס הלאומי.⁴⁰

גם יצחק לופבן בהפועל הצעיר גינה בחריפות את סדרת המאמרים. בתחילת דצמבר 1923 הוא הביע את יאושו לנוכח האווירה שיצרה העיתונות ה'צהובה'. 'האטמוספירה בארץ', כתב,

נעשתה יותר מסוגלת לקלוט כל דיבה בעלת כנפיים. מה שהיה לפני כן רק חיזיון לוואי, נעשה כיום החיזיון עצמו. תוכן החיים הציבוריים נתון לאינטריגה, לגילוי 'סודות', האוונטיים עשויות כאפרכסות, והעיניים צופות

37 ד"ר גרנובסקי, 'מכתב', שם, 7.11.1923; 'הודעת ההנהלה הציונית', שם, 27.11.1923.

38 אברהם אלמליח, 'צעד פזיז', שם, 30.11.1923. טשרנוביץ אישר את רוב הדברים שמסר אלמליח, אבל טען שמדובר היה בשיחה פרטית. שמואל טשרנוביץ, 'צעד פזיז: מכתב למערכת', שם, 4.12.1923.

39 משה גליקסון, 'נימוסים', הארץ, 4.11.1923. בתגובה לגלגו בדאר היום על גליקסון, והגדירו אותו כאדם עלוב המונע על ידי צורכי פרנסה ומחניף למוסדות הציונים. צפנת פענח, 'בחילה', דאר היום, 5.11.1923.

40 משה גליקסון, 'על הפרק', הארץ, 30.11.1923.

דרך חורי המנעולים וסדקי הדלתות כדי לרגל ולדעת, למצוא ולגלות, להקיע לעיני השמש ולראות בנקמה [...] הננו זוללים כבר איש את בשר רעהו [...] עוד אין לנו צל של התחלת מדינה, אבל אנו כורעים כבר תחת נטל האטריבוטים השליליים של מדינה קיימת. יש לנו מכונה גדולה השוחקת את עצמה [...] אינטריגות, אמביציות אישיות, זוהמה ציבורית ועיתונות נצורת־לב ומתנפחת אשר גם האמת נשרפת כחבל פיה הטמא.⁴¹

ב־22 בנובמבר 1923 החל דאר היום לדווח על השפעת המאמרים על דעת הקהל. כתב העיתון בלונדון ציין שהמאמרים היו לשיחת היום בעיר וגרמו למבוכה רבה בקרב ראשי התנועה הציונית. יתר על כן, רוב הציונים בלונדון תמכו בדאר היום ושיבחו את אומץ לבו. רופין מצא עצמו במצב לא נעים לאחר שחברי ההנהלה הציונית ביקשו ממנו הסברים.⁴² ב־דרורא עצמו לא הסתפק בפרסום סדרת המאמרים ובמאמר ב־19 בנובמבר 1923 בדק מה הייתה תגובתה של דעת הקהל בארץ על מאמריו.⁴³ בראש המחרפים והמגדפים את דאר היום הוא מנה את העסקנים המושבעים, פרנסי הקהל שקופת שרצים הייתה תלויה להם מאחוריהם. הם התנגדו מיוחד שיקרה להם מה שקרה לרופין, ולכן הפיצו בדיות ועלילות. אלמלא הפחד לעצמם היו ודאי נהנים מן הסיטואציה שנבעה מקנאה ונקמה. הוא סיפר שנסע ברכבת עם אחד מגדולי העסקנים בארץ, ועוד לפני שהתיישב שפך בן שיחו לפניו 'תשעה קבין' של מחמאות על דאר היום, וטען שכל מה שהתפרסם בדאר היום הוא טיפה בים, שכן רופין החרים לדבריו את היישוב. קבוצה אחרת התנגדה לדאר היום מסיבות לאומיות. אנשי קבוצה זו סברו שחשיפת הפרטים גורמת נזק לאינטרס הלאומי היהודי בארץ ולמאבקו בערבים. ב־דרורא לא מצא בין מרכיבי דעת הקהל המתנגדת אף לא קבוצה אחת שניסתה להתמודד עם הטענות נגד רופין.

בצד השני של המפה, אליבא דב־דרורא, הייתה דעת קהל שתמכה במסע הצלב של דאר היום נגד רופין. אבל גם בקבוצה זו היו תת־קבוצות בעלות מוטיבציות שונות. בראש תומכי דאר היום עמדו אנשים 'המסכימים ומעודדים בגלוי מתוך אהבת האמת'. ב־דרורא זיהה ביניהם סופרים, רופאים, פקידים ומעט מורים. אנשים אלה לא היו קשורים כלכלית במוסדות התנועה הציונית ולכן יכלו להתבטא בחופשיות. קבוצה אחרת תמכה בדאר היום כחשאי. רוב חברי הקבוצה עבדו במוסדות התנועה הציונית או במסחר והיו תלויים בתנועה לפרנסתם. הקבוצה הזו הביעה תמיכה בדאר היום באמצעות לחיצת יד חמה או בשיחה בחדרי הדרים. 'מסכנים אילו', כתב ב־דרורא, 'מפחדים לעורם ולמשרותיהם'. הקבוצה השלישית של תומכי דאר היום הייתה המעניינת ביותר. ב־דרורא הגדיר קבוצה

41 יצחק לופבן, 'מראות נגעים', הפועל הצעיר, 4.12.1923; וכן, הנ"ל, 'קומפלקס "דאר היום"', הפועל הצעיר, 19.10.1928. לתגובת בן־אב"י ראו, בן־אב"י, עם שחר, עמ' 506–511.

42 'שעה אחרונה', דאר היום, 22.11.1923.

43 ב־דרורא, 'דעת הקהל', שם, 19.11.1923.

זו 'מסכימים מתוך תשוקה לראות מחזה משמח ומגרה'. אנשים אלה, טען, סברו שהמרחב הציבורי הוא קרקס. 'בעד גרוש אחד ממציא לו דאר היום גירוי עצבים נעים ומעניין, והוא חוכך את ידיו בשעת קריאה ומוריד את רירו מרוב הנאה. אחת היא לו לקורא מסוג זה אם יש אמת במה שנאמר במאמרי האשמה, אחת היא לו גם כן את מי מאשימים, את פלוני או את אלמוני. הוא נהנה מעצם הרעש, מהתנועה'. בר-דרור לא קבע מה היקפו של קהל זה, אבל ציין שפגש את הקבוצה המחפשת בידור הן בימין והן בשמאל הפוליטי.⁴⁴ מתנגדי דאר היום טענו עוד בעיצומו של מסע הצלב כנגד אוסישקין שזה היה רוב מנינם של קוראי העיתון. גם עתה חזרו עיתונאים כמו משה גליקסון וטענו שהקהל של דאר היום מורכב מחובבי ריגושים המחפשים 'ספקטקל' רב גירויים.⁴⁵

התגובה הראשונה של רופין למסע הצלב

לאחר סיום פרסום הסדרה 'אנו מאשימים' חיכו במערכת דאר היום לתביעת הדיבה של רופין. בסוף נובמבר 1923 דיווח העיתון שרופין שנמצא בלונדון הנחה את עורך דינו בארץ להגיש כתב תביעה, אבל זו בוששה לבוא.⁴⁶ אנשי העיתון התרשמו שארתור רופין פוחד להתעמת אתם ישירות, ולכן פרסמו מאמר סאטירי מלגלג.⁴⁷ הם קיוו שרופין יתמהמה בהגשת התביעה מכיוון שחוק העיתונות העות'מאני אפשר הגשת תביעת דיבה עד שלושה חודשים מיום ביצוע העבירה.

ב-24 בינואר 1924 התייחס ארתור רופין במכתב מניו יורק לפרשת דאר היום. הוא כתב שקיבל מכתב מידידו, עורך הדין פליקס רוזנבלט, ומחברים אחרים כפולשתנה שיעצו לו להגיש באופן מידי תביעת דיבה נגד דאר היום. הוא סבר שאין זה מן החכמה להמתין בחוסר מעש עד לחזרתו לארץ ולכן שלח מברק להנהלה הציונית בארץ וביקש ממנה שתתחיל בהליכים משפטיים נגד העיתון. במקביל הוא החל להתמודד ברמה התקשורתית עם התקפות דאר היום. הוא העניק כמה ימים קודם לכן ראיון מפורט לראש הסניף הניו יורקי של סוכנות הידיעות היהודית סט"א (סוכנות טלגרפית ארצישראלית), גרשון אגרונסקי (לימים אגרון). בראיון הוא הציג את גרסתו לפעילותו הפיננסית בקונסטנטינופול במהלך המלחמה העולמית, אולם נמנע מלציין את שמות ידידי התנועה הציונית שעזרו לה לבצע העברות כספים בין קופנהגן לקונסטנטינופול.⁴⁸

רופין לא הסתפק בהענקת ראיון באנגלית לסוכנות סט"א. הוא העניק ראיון נרחב לכתב עיתון הארץ בניו יורק, בן גור. הראיון פורסם רק כעבור חודש. נראה שרופין הקפיד

44 ש.ם.

45 יצחק לופבן, 'מראות נגעים', הפועל הצעיר, 4.12.1923; משה גליקסון, 'נימוסים', הארץ, 4.11.1923.

46 'שם הכותרת: "שעה אחרונה"', דאר היום, 22.11.1923.

47 צפנת פענח, 'הקלחת רותחת', שם, 28.11.1923.

48 בארכיון הציוני המרכזי מצוי תיק המוקדש לפרשת רופין-דאר היום, A107/120-135. למכתב רופין ראו, אצ"מ, A107/120. זהותו של המכתב לא מצוינת, אולם להערכתני הוא הופנה לחיים וייצמן. שני עותקים של המכתב נשלחו להנהלה הציונית בארץ והעותק המצוטט הוא אחד מהם.

לשלוט בתוכן הראיון שהעניק. בארכיון הציוני מצויות כמה גרסאות של הראיון באנגלית ובגרמנית, כולל גרסה מתוקנת בכתב יד.⁴⁹

בתחילת פברואר 1924 נודע לאנשי דאר היום שרופין שלח ייפוי כוח להנהלה הציונית בירושלים להגיש תביעת דיבה נגד העיתון. העיתון הגיב לידיעה במאמר מערכת בשם 'תשובתנו'. הוא הביע תקווה שהשמועה נכונה כדי שאפשר יהיה לברוק בערכאה משפטית אובייקטיבית את טענותיו, וציפה שרופין יתייצב למשפט בעצמו.⁵⁰ ניכר מן המאמר שאנשי דאר היום עדיין לא שמעו על הראיונות שנתן רופין לסוכנות סט"א ולעיתון הארץ. עם זאת הם החלו להכין את ציבור הקוראים שלהם לאפשרות של החרפת העימות התקשורתית. בסוף מאמר המערכת הציג העיתון לקוראיו סדרת שאלות: האם חובתו של עיתון איננה לשמור ולהתריע על כל תקלה בחיים הציבוריים, גם אם יש בכך להכתיים מנהיגים וראשי ציבור? האם האשמותיו של דאר היום הן חסרות שחר ומנוסחות בחוצפה ובחוסר כבוד למואשם? ולבסוף האם תשובת ההנהלה הציונית, הטוענת שרופין צח כשלג ואין צורך בחקירה משפטית, מספקת?⁵¹

כדי לענות על השאלות גייס העיתון את אחד מבכירי הסופרים ושותפו של ביאליק לעריכת ספר האגדה, יהושע חנא רבניצקי, שתשובתו לשאלון התפרסמה במכתב לעיתון שנדפס באותו גיליון עצמו. רבניצקי סבר שעיתון הגון צריך לעמוד על המשמר ולחשוף מעשי שחיתות ציבורית. הוא טען שרוב האשמות העיתון כלפי רופין היו בבחינת סוד גלוי בקרב הציבור המקומי. מאז עלה לארץ הגיעו לאזניו שמועות על מעשי שחיתות שלו. 'רוב ההאשמות היו נמסרות מזמן לזמן בשיחת חברים, ולא דווקא יושבי קרנות, מפה לאוזן, על פי רוב בלחש ובחדרי חדרים, ולפעמים גם בחוץ ובקול, בשריקת שפתיים ובחריקת שיניים'.⁵² ימים מספר לאחר פרסום מכתבו של רבניצקי, ב־22 בפברואר 1922, פרסם עיתון הארץ את הראיון שהעניק רופין לסופרו המיוחד בניו יורק, בן גור. הראיון זכה לכותרת ענק: 'תשובתו של ד"ר רופין – ד"ר רופין מפסיק את שתיקתו. מבאר את אופי הטרנסאקציות בקושטא שעל ידיהן הושג רווח של 155.000 ליש"ט לטובת ישוב א"י. מסמן את ההתקפה של דואר היום בעת העדרו מהארץ כפחדנית ומחוסרת אחריות'. עיקר טיעונו של רופין הוצג כבר בכותרת: הוא פטריוט ציוני שעמל למען עמו. הוא אכן ביצע ספקולציות פיננסיות, אולם אלה היו הכרחיות והניבו רווח לתועלת היישוב. הוא השתמש בכספים להצלת היישוב בארץ שעמד בסכנת הכחדה, ולא לקח פרוטה לכיסו. הראיון הציג את רופין כגיבור לאומי שהציל את היישוב, ודאר היום הוצג כנבל ובוגד.⁵³

49 לנסחי הראיון להארץ באנגלית ובגרמנית ראו, אצ"מ, A.107/120, 123.

50 'תשובתנו', שם, 13.2.1924.

51 שם.

52 'י"ח רבניצקי, 'גילוי דעת', שם, 13.2.1924.

53 'תשובתו של ד"ר רופין', הארץ, 22.2.1924.

עורך הארץ, משה גליקסון, שיבח את הראיון. הוא הניח שדברי רופין לא ישכנעו את אנשי דאר היום, 'גיבורי הסנסציה וההפקרות', אבל לדעתו הביאורים שנתן רופין היו דבר בעתו. גליקסון סבר ששתיקתו הארוכה של רופין הייתה שגיאה חמורה מבחינה ציבורית, וטוב שרופין הציג בבהירות את פעילותו בתורכיה במהלך המלחמה.⁵⁴

דאר היום, בתגובה, לגלג על סגנון דבריו 'הפיוטיים' של רופין: 'דברים בעלמא, קפנדראות ודברי הבאי שאין להם שום קשר לא עם האשמות ולא עם העובדות'. העיתון הצטער שרופין בחר לענות להאשמותיו באמצעות כתב הארץ ולא במישרין, והביע את ביטחונו שהגרסה האמתית תתברר בבית המשפט.⁵⁵ אבל רק כעבור שלושה חודשים, ב־11 במאי 1924, הגיש רופין באמצעות עורך דינו הרי סאקר תביעת דיבה נגד דאר היום ובן־אב״י.

השלב השני של מסע הצלב נגד ארתור רופין, אפריל-יולי 1924

בעת מסע הצלב שהו שני גיבורי הפרשה, רופין ובן־אב״י, בניו יורק. איתמר בן־אב״י נסע בספטמבר 1923. לאחר ביקור קצר באיטליה שם פגש את מוסוליני,⁵⁶ ואחר כך באנגליה, הפליג לניו יורק, שם עסק בגיוס כספים עבור עיתונו ועבור סיעת ברנדייס. בזמן שהייתו בארצות הברית פרץ סכסוך בינו לבין שותפו לעיתון, אלכסנדר אהרנסון. הסיבה לעימות בין השניים הייתה קשורה למאבקי כוח בתוך קבוצת 'הסולל' על השליטה בעיתון ובארגון בני בנימין. בסוף דצמבר 1923 שלח אהרנסון מכתב לעיתונאי דאר היום ובו טען שבן־אב״י בגד בקבוצת ברנדייס וערק לקבוצתו של רופין. גרסתו של בן־אב״י הייתה שונה לחלוטין. במכתב שפרסם בעיתון היידי שיצא בניו יורק, דער מארגען זשורנאל, הוא הודיע על התפטרותו מכל תפקידיו בדאר היום.⁵⁷ את ההסבר לכך סיפק בן־אב״י רק במארס 1924, במכתב שפורסם בעיתון הניו יורקי העברי הדואר. הוא טען שסיבת הסכסוך עם אהרנסון הייתה אידאולוגית: אהרנסון ובת זוגו, המיליונרית מרים פלוז, הצטרפו לכת מיסטית שניסתה לחבר את היהדות, הנצרות והאסלם לדת אחת, ונטשו את הציונות. לדברי בן־אב״י הציע לו אהרנסון שיתנתק גם הוא מהדרך הציונית ויֵרד מהארץ. בן־אב״י הגיב בחריפות ושלח לאהרנסון מכתב ובו הודיע לו על ניתוק הקשר ביניהם. במקביל דרש בן־אב״י מחברי דאר היום להחליט אם הם תומכים בדרך האנטי־ציונית של אהרנסון או בדרכו. רק לאחר שזכה בתמיכת חבריו, חזר בו מהתפטרותו. לאחר מסע לחצים של בן־אב״י וידידיו, הגיש אלכסנדר אהרנסון את התפטרותו כנשיא בני בנימין וכמנהל 'הסולל' ועזב את הארץ באפריל 1924.⁵⁸

54 משה גליקסון, 'על הפרק', הארץ, 22.2.1924. ראו גם דברי שבח על הראיון בהפועל הצעיר: 'בעיתונות – בעניין רופין ודואר־היום', הפועל הצעיר, מס' 20, 29.2.1924, עמ' 14-16.

55 'לענייני השעה: ביאוריו של הד"ר רופין', דאר היום, 26.2.1924.

56 בן־אב״י שהה באיטליה שלושה שבועות, והתלווה למסע לציון שנה לעליית הפאשיזם שערך מוסולוני. עוזי אלידע, 'איתמר בן־אב״י והכמיהה למנהיג: ממוסוליני לז'בוטינסקי', קשר, מס' 45 (2013), עמ' 48-41.

57 דרורי, עמדותיו, עמ' 160.

58 שם, עמ' 160-161; בן־אב״י, 'ברור דברים', הדואר, 26.3.1924; בן־אב״י, עם שחר, עמ' 403-408.

ב־28 באפריל 1924 חזר שמו של בן־אב"י להתנוסס בראש העיתון בתואר הכפול של עורך ראשי ועורך אחראי. לצדו היו שמותיהם של חברי מערכת העיתון: אברהם אלמליח ופרץ דגן־קורנפלד. יום קודם לכן פרסם מאמר ובו הודיע על שובו לארץ ולתפקיד העורך הראשי של דאר היום.

לאחר שובו החל בן־אב"י לגשש אחר פתרון לסכסוך עם ארתור רופין בלא להגיע לבית המשפט. ב־11 במאי 1924 הגיש רופין תביעת דיבה נגד דאר היום ועורכו הראשי, אולם נראה שגורמים בתנועה הציונית היו מעוניינים להימנע מדיון משפטי פומבי בדרכי גיוס הכספים של התנועה. אחד הגורמים שניסה לפשר בין הצדדים ולמנוע פתיחת משפט היה המזכיר המשפטי של ממשלת המנדט, נורמן בנטוויץ, שלצד היותו פקיד בריטי בכיר היה גם ציוני נאמן. ב־21 במאי 1924 נפגש בנטוויץ עם רופין ועם עורך דינו הרי סאקר. בנטוויץ הביע דאגה לפני רופין מהנזק לתנועה הציונית במקרה שהעניין יגיע לדיון משפטי והוסיף שאף הנציב העליון, הרברט סמואל, שותף לדעתו. הוא הציע שרופין ובן־אב"י יפתרו את חילוקי הדעות באמצעות בוררות וציין שהצעתו מקובלת על בן־אב"י. אבל רופין כעס על הפנייה לבן־אב"י בלי להיוועץ בו קודם. הוא דחה את הצעת הבוררות, טען שאין לו מה להסתיר מעיני הציבור ודרש שעניינו יתברר בבית משפט מחוזי ולא בערכאה נמוכה יותר.⁵⁹ לאור זאת, החליטו אנשי דאר היום לפתוח במערכה שנייה נגד רופין. הם פרסמו סדרה בת חמישה מאמרים שנשאה את הכותרת 'מה חדש באמריקה?', בחתימתו של בן־אב"י.⁶⁰ בהחלטה לפרסם מאמרים חתומים הייתה גלומה הכרזה שהעיתון איננו מסתתר מאחורי כותבים אנונימיים. עם זאת הפעם היה העיתון זהיר יותר ואימץ אסטרטגיה שונה. במקום להילחם במעשי שחיתות או חלמאות או חוסר יעילות של רופין ואנשיו, החליטו עתה אנשי העיתון להילחם נגד 'השיטה' של הממסד הציוני. בפרק המסכם של הסדרה כתב בן־אב"י שהבית הלאומי היהודי צריך לקום על בסיס כלכלה חופשית, יצרנית ויעילה. לעומת זאת רופין ואנשיו העדיפו כלכלה מתוכננת המסבדת מפעלים לא רווחיים ומיותרים. ה'שיטה' המשיכה את מדיניות החלוקה של היישוב הישן, אלא שהפעם הנהנים לא היו תלמידי ישיבה אלא חברי הקיבוצים והמושבים השיתופיים שערכו 'ניסויים כלכליים' שבן־אב"י הגדירם אוטופיים וחסרי סיכוי להצלחה. בן־אב"י וחבריו סברו שרופין מבצע הנשמה מלאכותית מיותרת במפעל הקבוצה והקיבוץ. לדעתם יש זכות קיום רק לחקלאות המוגדרת כקניין פרטי, המנוהלת כעסק לכל דבר ומקיימת את עצמה. חברי דאר היום תמכו באידאולוגיה

59 'הסכם בין ד"ר רופין ל"דואר־היום", פרוטוקול פגישה בין נורמן בנטוויץ לארתור רופין והרי סאקר', 21.5.1924, אצ"מ, A107/127. בן־אב"י עצמו ניסה באפריל 1925 להשתמש בגזבר ההנהלה הציונית, זיגפריד ון פריזלנדר, כמתווך בינו לבין רופין, ללא הצלחה. ראו, מכתב בן־אב"י לון פריזלנדר מ־16.4.1925, אצ"מ, A107/130.

60 בן־אב"י, 'מה חדש באמריקה?', שם, 13.5.1924, 15.5.1924, 19.5.1924, 21.5.1924 ו־28.5.1924.

ליברלית קפיטליסטית שהתנגדה להתערבות ממשלתית בכלכלת השוק, תמכה באוטונומיה של פעילות אינדיווידואלית וגינתה את האידאולוגיה השיתופית הסוציאליסטית.⁶¹ בן-אב"י בחר לתקוף את השיטה ולא לחזור על ההאשמות מנובמבר 1923 מכיוון שעקב תביעת הדיבה שהוגשה נגדו הוא היה מנוע מלעסוק בעניינים אלה. במקביל העלה העיתון האשמות אישיות חרשות נגד רופין. במאמר שסיכם את הסדרה 'מה חדש באמריקה?' הצהיר בן-אב"י שלא ירפה מרופין וימשיך להוכיח את מגרעותיו המדיניות והכלכליות. אחת המגרעות הייתה שכרו הגבוה של רופין. לדברי בן-אב"י הרוויח רופין שכר עתק של 120 לירות מצריות לחודש, זאת בשעה שברחוב הארצישראלי היו רעבים רבים.⁶² בעקבות הביקורת הופחתה תוך כמה ימים משכורתו של רופין לשישים לירות לחודש, אבל דאר היום טען שהוא עדיין קיבל תוספות גדולות ודרש שמשכורתו של רופין וגם זו של כל הפקידות הבכירה של המנגנון הציוני בארץ יוצגו בשקיפות לפני הציבור.⁶³

בסוף מאי 1924 התנצל עורך הארץ, משה גליקסון, לפני קוראיו 'אניני הטעם' על טיפול בעניין ש'ריחו נודף במקצת'. הוא ציין שדאר היום התגעגע לימים הטובים של 'אנו מאשימים', 'עת שכל תאבי חרשות ממין ידוע היו בהולים על הסנסציה המגרה שלו', ושוב תקף את ד"ר רופין. גליקסון הוסיף וכתב: 'אין אנו קובלים על "הטרטור" החזק והאיתן הזה. מכשיר הכרחי הוא לעיתונים ולעיתונאים מסוג ידוע. ובמידה שיחסרו הכישרון וההשכלה והטעם והמוסר העיתונאי, בה במידה יגדל ויתעצם "הטרטור" עד כדי להחריש את האוזניים. ודאי שיש טעם ל"טרטור" מבחינה מסחרית. יש קופצים ב"שוק" על סחורה זו'. הוא סבר כי התקפה חרשה זו קשורה למשפט המתקרב והולך וכתוצאה ממנה הוכנס היישוב כולו מחדש ל'אטמוספירה מיוחדת במינה שכל מידות ההיגיון והנימוסין המקובלים בעולם אינן חלות עליה'.⁶⁴

בתחילת יוני 1924 הצטרף יצחק לופבן, עורך הפועל הצעיר לקבוצת התוקפים את דאר היום. לופבן ציין שמאמרי הסדרה החדשה בדאר היום היו שונים מעט בסגנונם מהסדרה הקודמת. במקום הרכילות האנונימית והמפיצה דיבות וסודות על גניבות וגזילות, העלמות ורמאויות, הופיע בעל הדבר, בן-אב"י, ובהעמידו פני 'כהן מטהר' היזה מי שופכין על רופין, שהיותו ראש מחלקת ההתיישבות לא מצאה חן בעיני קומץ ספסרים מופקרים. אולם רופין היה רק תירוץ. המטרה העיקרית של מסע הצלב הנוכחי הייתה ציבור הפועלים והמפעל השיתופי. לופבן כינה את בן-אב"י 'אוויל חצר מתעתע' המשרת היום אדון אחד ומחר אדון אחר, שהשתמש בעיתונו כדי ליצור 'אטמוספירה' של הפקרות ציבורית הספוגה רוח של רשעות, שנאה וקנטור הדדי. דאר היום עשה שימוש 'בסנסציות, בפאתוס מזויף ובצעקנות לבנטינית' כדי לשרת קבוצה אינטרסנטית המעוניינת לחסל את מפעלו של רופין וכדי

61 בן-אב"י, 'מה נשמע באמריקה? סיכום', שם, 28.5.1924.

62 שם.

63 בן-אב"י, 'נוספות', שם, 2.6.1924.

64 משה גליקסון, 'על הפרק – קורי עכביש', הארץ, 27.5.1924.

לקדם אינטרסים נדל"ניים ספקולטיביים. הוא הזהיר מפני מלכודת 'תפסו את הגנב', וקרא לאתר את חורשי המזימות ולחשוף לעין כול אותם ואת מטרתם.⁶⁵

עוד כמה מראשי ההתיישבות העובדת התייצבו לצד רופין. ביוני 1924 כתב יוסף ברץ **הפועל הצעיר** דברים ברוח מאמרו של לופבן. הוא סיפר שבקבוצתו, דגניה א', 'אין חותמים על דאר היום, אין קוראים אותו וגם אין מתעניינים לדעת מה כתוב בו'. אבל לאור ההתקפות האחרונות של העיתון על רופין הוא חייב להגיב. כמו לופבן, הוא היה בטוח שמטרתו של העיתון ה'צהוב' ושל הגורמים הספקולנטיים שמאחוריו היא לפעול להרס מפעל ההתיישבות השיתופי שהקים רופין בעמק יזרעאל ובגליל ולקדם את המושבות הוותיקות הנשענות על עבודה ערבית זולה, והביע את ביטחונו שמזימה זו תיכשל.⁶⁶ באותו גיליון של **הפועל הצעיר** התפרסם גם מכתב גלוי לחיים וייצמן ועליו חתמו לצד יוסף ברץ לוי שקולניק מדגניה ב', יעקב זסלבסקי ואליעזר יפה מנהלל. הם טענו שבן-אב"י מתימר להיות איש סודו וקראו לו להתנער מדאר היום ולפעול לטיהור האווירה בארץ. העיתון בארץ צריך להיות טהור ולא לשמש לקידום אינטרסים אישיים ונקמות פרטיות ופעוטות.⁶⁷ שבועיים קודם לכן פנה משה גליקסון מעל דפי הארץ לחיים וייצמן בדברים דומים.⁶⁸

ד"ר וייצמן נענה ללחצים שהופעלו עליו. במכתב שכתב ב-20 ביוני 1924 לעורך הארץ, טען שלא היה מעורב כלל בהתקפה על רופין ולמיטב ידיעתו אין להאשמות דאר היום בסיס. בהמשך המכתב סיפר וייצמן שהוא נכח בסעודה שאורגנה ב-30 במאוס 1924 על ידי ההסתדרות הציונית באמריקה וקרן היסוד לכבוד ד"ר רופין, ובמהלכה הוא שיבח את האחרון וגינה בתקיפות את אלה שתקפו אותו. וייצמן ביקש מגליקסון לפרסם את תוכן מכתבו בהארץ.⁶⁹ להערכתו, למרות ההכחשה, נהנה וייצמן, שכזכור כרת ברית עם קבוצת ברנדייס ועם אנשי בני בנימין ודאר היום, ממסע הצלב כנגד רופין שהחליש את יריביו בארץ. על רקע השלב השני של מסע הצלב השתנתה אסטרטגיית התגובה על מאמרי דאר היום. ניכרה מגמה לגמד את משקלו של בן-אב"י והוא הוצג כאישיות נלעגת, ליצן חצר מגוחך המתפאר בהיותו ממליך מלכים, ומעוניין לעורר רעש בשירותו של כל המרבה במחיר. אבל מצד שני הדגישה העיתונות שמאחורי הליצן האוויל עומד עיתון רב השפעה המשרת ציבור רחב והעומד לשירותם של גורמים בעלי עוצמה ביישוב. ברוח זו כתב שלמה שילר בהארץ ביוני 1924. שילר, מחשובי המחנכים בארץ, טען ש'הז'ורנליסטיקן' בן-אב"י הוא דמות מבדחת וקריקטורלית, והטקסטים שלו הם עניין להומוריסטן יותר מאשר למי שמנסה לעצב ברצינות את דעת הקהל בארץ. אבל שילר קרא לא לזלזל בעיתון עצמו: 'סוף סוף זהו העיתון הנפוץ בארץ. יש לו אלפי קוראים. אין מדרכם של עיתונים מסוג זה להרים

65 יצחק לופבן, 'תענועים', **הפועל הצעיר**, 1.6.1924.

66 יוסף ברץ, 'על הקטרוג', שם, 13.6.1924.

67 'מכתב גלוי לד"ר וייצמן', שם, 13.6.1924.

68 משה גליקסון, 'על הפרק – קורי עכביש', **הארץ**, 27.5.1924.

69 מכתב ד"ר חיים וייצמן לד"ר משה גליקסון, 20.6.1924, **אצ"מ**, A107/122.

את הקוראים ולהדריכם, אלא לעשות להם מטעמים ולכוון ללבם. ואם מאמרי החתירה מופיעים כסדרם בעיתון, ואין פוצה פה נגדם מתוך חוג קוראיו, סימן הוא שהם מכוונים לדעתו של חלק ידוע מן הקהל הארץ ישראלי, של אותו החלק המתרכז סביב דואר היום'. שילר הזהיר שהמלחמה בדאר היום, בקוראיו ובבעלי ההון התומכים בו תהיה קשה וארוכה. היא דורשת גיוס כל המשאבים, אולם זוהי מלחמה הכרחית שתכריע מה תהיה דמותה העתידית של החברה העברית בארץ. האם היא תעוצב כחברה קפיטליסטית תחרותית או כחברה סוציאליסטית הומנית.⁷⁰

דאר היום הגיב למתקפה וטען שהפועל הצעיר והארץ מלאים במשטמה. הם כועסים שהעיתון נגע בפצע ולכן הם אלימים במיוחד ודפיהם מוצפים בביטויי רחוב ובקללות עגלונים שדוגמתם לא נראו מעולם מעל דפי העיתונות העברית.⁷¹ אויבי דאר היום לא הסתפקו בקללות. לאחר שבן-אב"י תקף את המשכורת הגבוהה של רופין, פרסם עיתון הארץ בתחילת יוני 1924 כתבה על הכנסתו הגבוהה של בן-אב"י כמגייס תרומות בשירות הקרנות הלאומיות בחוץ לארץ.⁷² בתגובה טען בן-אב"י שאמנם הוצעו לו משכורות גבוהות ונסיעה באנייה במחלקה ראשונה, אבל הוא סירב להן. הוא הכריז שהוא מוכן לחשוף את הכנסתו מעבודתו במגביות והכחיש שקיבל אחוזים מהכספים שגייס. תמורת עבודתו הוא ביקש וקיבל חמש לירות מצריות ליום. כששהה במסע תרומות במצרים במשך שלושה שבועות הרוויח 155 לירות וגייס 13,000. באנגליה שילמו לו 200 לירות והוא גייס 17,000 לירות בפחות מארבעה שבועות, בעוד באמריקה שילמו לו אנשי ברנדייס 800 דולר, והוא גייס 60,000 דולר.⁷³

במהלך העימות בקיץ 1924 חולל דאר היום הפתעה. בעוד הארץ והפועל הצעיר העבירו מסר אחיד שכולו התקפה על בן-אב"י ועיתונו, שמר בן-אב"י על אסטרטגיית ריבוי הקולות ופרסם לצד התקפות חריפות, גם מאמרי הגנה על רופין. בלט ביניהם מאמר קצר וענייני של משה סמילנסקי, ששאל מה תרם רופין ב־18 שנות עבודתו בארץ. כתשובה על שאלה זו הוא מנה ארבע תרומות מרכזיות: (א) רופין גאל קרקעות בארץ לא פחות מהברון רוטשילד. (ב) הוא תרם להנהגת עבודה עברית ביישוב. (ג) הוא בנה את הגליל כאזור התיישבות מרכזי. (ד) הוא הציל את היישוב בזמן המלחמה העולמית.⁷⁴ דבריו החדים של סמילנסקי עמדו כנאטיתזה לטיעונים של אנשי דאר היום נגד רופין. באמצעות פרסום מאמרו של סמילנסקי הוכיח בן-אב"י שעיתונו שומר על פלורליזם דמוקרטי. העובדה שאפשר לפרסם בעיתונו מאמרים כנגד ובעד רופין, העניקה לקורא חופש בחירה בין נקודות מבט שונות ומנוגדות.

70 שלמה שילר, 'להתנפלות על אישיותו של רופין', הארץ, 6.6.1924.

71 בן-אב"י, 'נגד השיטה', דאר היום, 20.6.1924.

72 'סודות', הארץ, 3.6.1924.

73 בן-אב"י, 'ידידים', שם, 6.6.1924.

74 משה סמילנסקי, 'ד"ר א. רופין', שם, 11.6.1924.

אולם לאופי הפוליסימי של העיתון הייתה סיבה נוספת. ריבוי נקודות המבט הפך את העיתון לספקטקל רב קולות וצבעים, שיצר רעש מתמיד ומשך תשומת לב.⁷⁵ עם זאת בן-אב"י לא נשאר 'חייב' לסמילנסקי. הוא הכיר בתרומתו של רופין ליישוב, אבל טען שזו רק חצי האמת. רופין הרגיל, לדעתו, את היישוב לחי חלוקה פרוזיטיים במקום להרגילו לעמוד על רגליו ולחיות ממה שיש לו. שיטת הסבסוד הזאת מנעה מיישוב כמו נהלל להתבסס והובילה ליצירת חברה ביורוקרטית לא יעילה המנסה לשמר את הקיים ומתנגדת לחידושים. כדי ליצור חברה חקלאית מתקדמת ויצרנית, טען, יש לאמץ מנטליות של יוזמה ותחרות השעונה על קניין פרטי. אימוץ פילוסופיה כלכלית זו יביא לשיקום החקלאות העברית וליצירת משק מתקדם העומד על רגליו בכוחות עצמו.⁷⁶

משפט רופין נגד 'דאר היום' ובן-אב"י: אוקטובר 1925 –ינואר 1926

המשפט נפתח בבית המשפט המחוזי בירושלים באוקטובר 1925. את בן-אב"י ייצג עורך הדין הורס סמואל, שישמש מאוחר יותר במהלך משפט רצה ארלוזורוב כעורך דינם של סטבסקי ורוזנבלט. לצדו פעל עוזרו, ברנרד ג'וזף (רב יוסף). השופט הבריטי פרנסיס בקר שימש כנשיא בית המשפט ולצדו ישב בדין השופט היהודי ד"ר יוסף משה ולירו, בנה של משפחת הבנקאים הירושלמית, ששימש כשופט לימים גם במשפט רצה ארלוזורוב.⁷⁷ התביעה שהגיש רופין הופנתה לא נגד העיתון אלא נגד איתמר בן-אב"י. למרות זאת ציינה כותרת דאר היום: 'משפט רופין נגד דאר היום'. עורך דינו של רופין, הרי סאקר, היה עוין במהלך המשפט כלפי בן-אב"י וחבריו למרות או אולי מפני שב-1921 שימש כעורך האחראי בעיתונו האנגלי של בן-אב"י, פלסטיין ויקלי, והסנגור אף הציע לו לצרף את שמו לרשימת הנתבעים. האסטרטגיה שלו הייתה הטלת האחריות לפרסום מאמרי 'אנו מאשימים' על העורך הראשי, בן-אב"י. טענתו הייתה שאף שבזמן הפרסום לא שהה בן-אב"י בארץ, הוא לא התפטר רשמית מתפקידו כעורך ראשי ולכן יש לראות בו אחראי לפרסומים. סאקר האשים את בן-אב"י בפגיעה בשמו הטוב של ארתור רופין. בשם ההגנה טען הורס סמואל שבן-אב"י לא היה בארץ בעת פרסום המאמרים, ששמו הוסר מראש הגיליון ביולי 1923 ואת תפקיד האחראי מילא משה בר-נסיים. כתוצאה מכך לא נדונה כלל בבית המשפט

75 על האסטרטגיה הספקטקולרית ראו, אלידע, **העולם בצהוב**, עמ' 19–21. הקשר שבין השיח הדיאלוגי הפוליסימי ורעיון הספקטקל הקרבנלסקי פותח בידי מיכאיל בחטין תולמידיו, ראו, Mikhail Bakhtin, *Rablais and his World*, Cambridge 1968; Michael Holquist, *Dialogism*, London 2002; John Fisk, *Understanding Popular Culture*, London 1989

76 בן-אב"י, 'כבימי אוסישקין', שם, 13.6.1924.

77 הורס סמואל ייצג את בן-אב"י ואת דאר היום לראשונה שנה קודם למשפט רופין, במשפט דיבה שהתקיים בסוף נובמבר 1924, שבו האשימה הפטריארכיה הלטינית של ירושלים את בן-אב"י ואת עורך המדרו הסטירי של העיתון, ישעיהו קרניאל, בפגיעה בכבודו של ישו. ראו, עוזי אלידע, 'פרשת 'חילול השם': הפטריארכיה הלטינית והעיתונות הערבית נגד עיתון דאר-היום', קשר, 48 (2016), עמ' 33–21.

שאלת האמת שבהאשמות נגד רופין. בכל תשע ישיבות המשפט עסקו עורכי הדין בשאלה הטכנית מי נשא באחריות לפרסום.

חלק מטיעוני ההגנה של בן-אב"י לא הוסיפו לו אמינות. בישיבה הראשונה של בית המשפט הוא הכחיש ששימש עורך ראשי, וטען שלא ידע כלל מה היה תוכן המאמרים. הוא סיפר שכשביקר בלונדון בנובמבר 1923, הראה לו וייצמן את המאמר הראשון בסדרה, ולהוציא גיליון זה הוא לא קרא אף מאמר עד שפגש ביוני 1924 את נציג התביעה סאקר.⁷⁸ ההגנה זימנה לאולם המשפט את סגן מושל המחוז, שציין בעדותו שב-1921 הוגדר בן-אב"י כעורך ראשי וד"ר שלמה פלמן, ששימש כעורך אחראי, אבל בשנים הבאות החליפו אותו עיתונאים שונים. בית המשפט דחה את הדיון בשבועיים, לאמצע נובמבר 1925.

העיתון 'דבר' מצטרף לתוקפי 'דאר היום'

דחיית המשפט הכעיסה את כותב המאמרים הראשיים של דבר, ד"ר משה בילינסון. עיתון הסתדרות העובדים דבר החל לצאת לאור בתחילת יוני 1925. עורכו הראשי ברל כצנלסון תיעב את דאר היום. יתרה מזאת, במלאת שנה לייסוד דבר, ציין יעקב רבינוביץ שאחת הסיבות להקמתו היה הרצון לנטרל את השפעת דאר היום על ציבור הפועלים. רבינוביץ כתב שדבר הופנה בעיקרו לציבור הפועלים העירוני, שהיה חשוף דרך קבע לפיתויי של עיתון הסנסציה דאר היום. רבים מהפועלים קראו את העיתון הזה ואת מאמריו נגד אוסישקין ורופין בעניין רב.

מכיוון שהתרכזו ציבור פועלים גדול בעיר, והרחבת הצרכים התרבותיים נעשית על חשבון משקלם הפנימי של הצרכים והסנסציה העירונית והסקרנות הגדולה, והאדם הנמצא הרבה מאוד ברחוב אין לו פנאי להתרכז, ומהומת העיר מטרידה, לכן עיתון יומי נחוץ לפועל כלכל בני העיר. הצימאון שבו היו פועלים עירוניים קוראים את דאר היום בימי ההתנפלויות על אוסישקין ורופין, והבליעה לתיאבון של עיתוני חוץ לארץ ברוסית וביידיש הראו את הצורך הגדול בעיתון יומי.⁷⁹

רבינוביץ טען שצריך לעצב את דבר כעיתון עילית תרבותי על פי המודל של העיתון הצרפתי ל'הומניטה' (L'Humanité) בעריכת ז'ן ז'ורס. מתחילת דרכו סומן דאר היום כאויב שיש ללחום בו, להשמיצו וללגלג עליו. באוגוסט 1925 פרסם דבר שיר סאטירי נגד דאר היום והאשים את עורכו בן-אב"י במכירת דפי עיתונו לכל המרבה במחיר. 'אמרנו מי ידע דרכיו, נתיבו, מי ידע בלילה עם מי כרת ברית, עת בוקר יסתער מאמרו בעווית – אמרנו מי ידע

78 'משפט רופין נגד דאר היום', דאר היום, 27.10.1925; "משפט רופין ודאר-היום", דבר, 26.10.1925.

79 יעקב רבינוביץ, 'דבר', דבר, 1.6.1926.

עכסיו ושביסיו, ומי הוא המזיל כסף לכיסיו, אמרנו זה "דואר" הזוהר מרבה השאון, אינו אלא מכוסה אופל ומשאון.⁸⁰

לאחר סיום הישיבה השלישית במשפט רופין נגד דאר היום, פרסם משה בילינסון בדבר מאמר בשם 'עיתונות צהובה'. הוא כתב כי הוא מכיר בכך ששוני אידאולוגי עלול להוביל לעימות חזיתי, אבל כאשר העימות הופך לאישי, כאשר צד אחד משתמש בכוחה המהפנט של המילה המודפסת ומעליל עלילות על חייהם הפרטיים של עסקנים ציבוריים, משהו מהרפש יישאר. דאר היום, בסגנונו הרגיל, תערובת של סנסציה והתפארות עצמית תוך העמדת פנים כי רק לו ידועות גנזי הנסתרות, בטון שעיתונאי אחראי משתמש בו רק כאשר יש בידיו מסמכים תומכים, הכתים את חייו הפרטיים ואת עבודתו ארוכת השנים של ד"ר רופין. אבל כשרופין תבע את העיתון למשפט, ראשיו התחמקו וגילו חוק תורכי ישן שמונע הגשת תביעה באיחור והעורך נגז, 'קיבל פיטורין' ונסע לחוץ לארץ. בדיון המשפטי הייתה הפתעה: לדאר היום אין כלל עורך אחראי, ולכן נדחה המשפט. בילינסון בז בהנהלת דאר היום שאין לה אומץ לקבל אחריות על מה שפרסמה בריש גלי.⁸¹

עם חידוש המשפט באמצע נובמבר 1925, דיווח דאר היום עליו בעמוד הראשון בכותרות גדולות, ויצר אירוע מתמשך. כמה שבועות קודם לכן שונה העמוד הראשון של העיתון. נראה שהתחרות הגוברת בשוק העיתונות היומית בארץ לאחר הופעת דבר, גרמה לעורכי דאר היום להפוך את העיתון ליותר צעקני. החל באוקטובר 1925 פוזרו מודעות הפרסומת בכל דפי העיתון ורוב העמוד הראשון הוקדש למידע חדשתי שעוצב בכותרות גדולות וצעקניות. הכותרות שכיסו את המשפט אכן היו בולטות, אבל היה פער בין עוצמת הכותרת לתוכן הכתבה. המידע על המשפט המשיך להיות יבש וטכני, אבל דבר טען שהכותרת הגדולה והצעקנית, 'משפט רופין כנגד דאר היום', המשיכה לשרת את אסטרטגיית הסנסציה.

מה לא יעשה 'עיתון' לשם סנסציה? דאר היום הוא 'עיתון' ואנו מאשימים הייתה לו סנסציה. כיום יש לו סנסציה חדשה: 'משפט רופין נגד דאר היום', כאילו רופין הוא התוקף, ודאר היום שיה תמימה. והולך ה'עיתון' הירושלמי ומספר באותיות מזהירות, על פני הרבה עמודים כיצד רופין רוצה להביע את עלבונו וכיצד הוא, דאר היום משתמט ממשפט. כי מה יש לדאוג ל'עיתון' הזה? להיום יש לו סנסציה.⁸²

80 אלתר כהן, 'מחרוזת לכבוד דאר היום', שם, 7.8.1925. כבר בימיו הראשונים תקף דבר בחריפות את דאר היום על עמדתו האנטי-סוציאליסטית ורדיפת הפועל היהודי. ראו לדוגמה, 'הסתה ופריה', שם, 13.8.1925. באותם ימים תקף גם אורי צבי גרינברג, שהיה עדיין חבר בתנועת העבודה, את דאר היום בחריפות, ראו אצ"ג, 'היד והעיתונות הבוגדת', קונטרס, אוגוסט 1925, חוברת רל, כרך 11, עמ' 32-33.

81 משה בילינסון, 'עיתונות צהובה', דבר, 1.11.1925. ראו תגובה, 'התנפלות חדשה בדבר', דאר היום, 2.11.1925.

82 'בעיתוני הארץ', דבר, 24.11.1925.

צדק העיתונאי של דבר. דאר היום ניסה ליצור רושם כאילו מדובר במאבק בין עסקן מרושע ומושחת לבין העיתון האמיץ ושואף הצדק בגלל נכונותו לחשוף מעשי שחיתות של בעלי עוצמה. אולם החל ב־22 בנובמבר 1925 ועד סוף המשפט בינואר 1926 שונתה כותרת דאר היום ל'משפט רופין נגד בן־אב"י'. המאבק בין רופין למוסד עיתונאי המגן על זכות הציבור לדעת הפך למאבק אישי. הסיבה לשינוי הכותרת הייתה עלייתו של בן־אב"י לדוכן העדים מהמושב השישי (19 בנובמבר 1925). בית המשפט היה לזירת עימות תאטרלית בין בן־אב"י ועורך דינו לבין עורך הדין של רופין, שניסה להוכיח שבן־אב"י שימש בפועל עורך ראשי ואחראי ונשא באחריות לפרסומים. דאר היום תיאר בפרטי פרטים את ערמומיותו של סאקר, שניסה להפיל את בן־אב"י בפח בתכסיסי ניסוח מפולפלים, ואילו איתמר בן־אב"י הוצג כעיתונאי אמיץ וחכם, שהצליח למרות היעדר מיומנות משפטית להימנע מליפול למלכודות שטמן לו סאקר, בזכות נאמנותו לעקרון האמת.⁸³ העיסוק בשאלות טכניות כמו מידת אחריותו של בן־אב"י לתכנים שפורסמו נגד רופין, הסיט את תשומת הלב מהדיון בתכנים עצמם. עובדה זו גרמה ללא ספק לשביעות רצון בקרב אותם גורמים בתנועה הציונית שרצו למנוע דיון גלוי בסוגיות עדינות כמו פעילותה הפיננסית של התנועה הציונית במהלך המלחמה.

עמידתו של בן־אב"י בחקירת הנגד של סאקר נשאה פרי. ב־14 בדצמבר 1925 פורסם פסק הדין. נשיא בית המשפט המחוזי, השופט בקר, קבע שבן־אב"י לא שימש כמנהל ועורך אחראי של דאר היום בזמן פרסום המאמרים וזיכה אותו מאשמה. אבל הוא ציין שאם הייתה מוגשת תביעה נגד האחראי משה בר־נסיים, הוא לא היה מהסס, למרות התואר המעורפל, להטיל עליו את האחריות. עמיתו של בקר, השופט ולירו מיהר להוסיף הערה משלו בסוף פסק הדין. נראה שוולירו חמל על משה בר־נסיים, יהודי דל אמצעים וחולה שהצטייר במשפט כשעיר לעזאזל, וכתב שאין להטיל על בר־נסיים אחריות לפרסום המאמרים.

סאקר לא היה מוכן לקבל זיכוי זה. מטרתו הייתה להשיג את הרשעתו של בן־אב"י ולא של בר־נסיים, והוא ביקש מבית המשפט בסוף הדיון להתייחס גם לסדרת המאמרים 'מה חדש באמריקה?', שפרסם בן־אב"י וכן למאמרים נוספים של בן־אב"י שהופיעו בתחילת יוני 1924. סאקר טען שמאמרים אלה חזרו על הטיעונים שהופיעו במקור בסדרה 'אנו מאשימים'. למחרת נערך בבית המשפט דיון נוסף. ההגנה טענה שאין קשר בין המאמרים וביקשה להאיץ את מתן פסק הדין השני מפני שבן־אב"י התחייב למסע גיוס כספים חדש באמריקה.⁸⁴ בית המשפט המחוזי בירושלים פרסם את פסק הדין השני שלו בעניין תביעת רופין נגד בן־אב"י רק ב־13 בינואר 1926. גם כאן הסכים בית המשפט עם טענות ההגנה ולכן המשפט התבטל.

83 דוגמה לכותרות ראו, 'משפט רופין נגד דאר היום', דאר היום, 15.11.1925. ב־20.11.1925 הופיעה תת הכותרת, 'התביעה הרשמית היא רופין נגד בן־אב"י', ומ־22.11.1925 השתנתה הכותרת הראשית כאמור לעיל.

84 'משפט רופין נגד בן־אב"י', דאר היום, 15-16.12.1925.

מסקנת דאר היום מפסק הדין הייתה כפולה: (א) אי אפשר להאשים מישהו באחריות לדברים הנדפסים בעיתון אם שמו לא מופיע עליו. (ב) אין תובע הממשלה יכול להגביל את חופש העיתונות בארץ הזאת.⁸⁵

לסיום המשפט נלווה טון צורם על רקע סכסוך חדש שהתגלע בין דאר היום לדבר. ערב פרסום פסק הדין השני פרסם דבר כי בן-אב"י חושש שיורשע ולפיכך הוא מנסה לברוח מהארץ דרך ביירות. דאר היום הגיב לידיעה בטענה שמדובר בפרובוקציה. בן-אב"י אכן נסע לביירות ערב הקראת פסק הדין כדי לראיין את המושל הצרפתי החדש של סוריה, אנרי דה ז'ובנל, אבל חזר מיד אחר כך לירושלים והתייצב באולם בית המשפט לשמיעת פסק הדין. דאר היום טען שמאז פרסם משה בילינסון את מאמריו נגד דאר היום, פעל דבר להכפיש את שם העיתון בכל דרך אפשרית.⁸⁶

למרות זיכוי של בן-אב"י ועיתונו, לא אמרו רופין ועורך דינו הרי סאקר נואש. בתחילת מארס 1926 הם הגישו ערעור לבית המשפט העליון. ערעורם נדחה.⁸⁷

סיכום

משפט רופין-בן-אב"י הסתיים בניצחון האחרון; אבל חמדה בן-יהודה חשבה אחרת. בעדות מאוחרת ציינה כי גינתה את מסע הצלב נגד רופין מתחילתו, וטענה שההתקפה הייתה לא מוצדקת ולא מבוססת. רופין, שתרים רבות לבניין הארץ, לא היה ראוי לדעתה להתקפה זו. יתרה מזאת, דאר היום היה להערכתה זה שהפסיד. בעקבות הפרשה התחזק דימויו כעיתון 'צהוב' שמכר את עצמו תמורת בצע כסף לבעלי אינטרסים שנלחמו בחברת הכשרת היישוב. לדעתה, בן-אב"י וחבריו נגררו בתמימותם לפרשה זו ולא הרוויחו ממנה פרוטה. מול דאר היום קמה חזית מאורגנת של אנשים בעלי ניסיון, יכולת וידועי מלחמה, שלא היססו להכפיש את העיתון ואת עורכו בכל הזדמנות. שמו של ארתור רופין אכן הוכתם במהלך הפרשה, אבל כך גם שמו של בן-אב"י. עובדה זו גרמה לו דכרוך עמוק ולנטישה ההדרגתית של העיתון. חמדה סברה שבנקודה זו, בתחילת 1926, התחילה התדרדרותו ההדרגתית של דאר היום שנמשכה עד סגירתו, עשר שנים מאוחר יותר.⁸⁸

דברים אלה שכתבה חמדה במלאת שנה למותו של בן-אב"י, ב-1944, תאמו את רצונה להציג את בנו של 'מחיה השפה העברית' כקורבן תמים וכדמות טרגית. בפועל קשה לקבוע שפרשת רופין אכן הביאה לשקיעת דאר היום. ההפך הוא הנכון. בשנות העשרים

85 'משפט רופין-בן-אב"י', שם, 14.1.1926.

86 'עלילת העיתון "דבר"', שם, 14.1.1926. למחרת פרסם בן-אב"י ראיון מקיף עם דה ז'ובנל (De Jouvenel), שסיפר על אהדתו לצינונות, וכינה אותו 'הרברט סמואל הצרפתי'. בן-אב"י, 'אל מדרון הלבנון: פרטי השיחה עם דה-ז'ובנל', שם, 15.1.1926.

87 'Appeal in Ruppin-Ben-Avi Case', *Palestine Bulletin*, 7.3.1926; 'דאר היום זוכה גם בערעור', דאר היום, 20.4.1926.

88 חמדה בן-יהודה, נושא הרגל: חיי איתמר בן-אב"י, ירושלים 1944, עמ' 200-203. חמדה ציינה בטעות שפרשת רופין השפיעה לרעה על בן-יהודה, אך הוא נפטר קודם לכן, ב-1922.

שמר דאר היום על ההגמוניה שלו כעיתון הנפוץ ביותר ביישוב שנקרא לא רק בידי בני המושבות, הציבור הספרדי, והבורגנות העירונית הנמוכה, אלא אף ציבור הפועלים, כפי שהעיד אף דבר עצמו. אכן, המשבר הכלכלי פגע ב־1926-1927 בעיתון כפי שהוא פגע ביריביו דבר והארץ. אבל העיתון התאושש ב־1928 ותפוצתו אף גדלה בעקבות החכרתו לז'בוטינסקי בשנים 1928-1931.⁸⁹ העיתון החל להראות סימני חולשה כלכלית רק באמצע שנות השלושים, על רקע גידול התחרות בשדה העיתונות בארץ.

האם השיג דאר היום את מטרותיו? נראה שבאופן חלקי. למרות הגידול בתפוצה והפגיעה בדימוי של ארתור רופין, לא הצליח מסע הצלב של העיתון לערער את שליטתה של תנועת העבודה ובעלי בריתה ממפלגות המרכז במוסדות השלטון הציוניים בארץ ובמוסדות ההתיישבות בפרט. אולם המונופול הכול-יכול של חברת הכשרת היישוב על סחר הקרקעות בארץ נחלש. מיד לאחר תום הפרשה בתחילת 1926 החלה חברת 'הנוטע' להתחזק והפכה לגורם חשוב בקניית קרקעות בארץ ובניהול פרדסים. ראשי החברה, עובד בן-עמי והאחים גד ומשה מכנס, הפכו לדמויות משפיעות לא רק בשדה הכלכלי והפוליטי בשירות ארגון בני בנימין ובשדה המוניציפלי (נתניה), אלא שלטו מאחורי הקלעים, החל בתחילת שנות השלושים, בעיתון דאר היום עצמו ותמכו בו כלכלית בשעותיו הקשות עד למכירתו במאי 1935.

89 עוזי אלידע, 'בין סנסציה ופוליטיקה: העיתון דאר היום ומאורעות 1929', קשר, 34 (2006), עמ' 105-114.

